

ЦРКОВНАТА ПРОСВЕТИТЕЛСКА И ПЕРРОДБЕНИЧКА ДЕЈНОСТ

Даниела Коцева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
daniela.koceva@ugd.edu.mk

Апстракт:

Црквата (и другите верски заедници) имала улога да се грижи исклучиво за духовниот живот на граѓаните (и тоа сосема ограничено), без право да дискутира, дебатира, презентира свои ставови и да зазема позиции за релевантни теми од секојдневното живеење на граѓаните. Наследството што го носиме од претходниот систем не ни дозволувало да ја перцепираме црквата како институција со целосно право да наметнува свои ставови за општественото живеење на луѓето. До денешен ден, дваесетина години во плурализам, сè уштево Македонија нема разлика и не се познава до каде е неопходната секуларност. Од друга страна, улогата на црквата во нашата постара историја и нејзината просветителска и преродбеничка дејност е огромна и призната. Затоа денес се судираме со два релевантни концепта.

Клучни зборови: религија, црква, секуларизација, политика.

ENLIGHTENMENT AND RENAISSANCE ACTIVITY OF THE CHURCH

Abstract:

The church (and other religious communities) had a role of providing care exclusively for the spiritual life of citizens (to a very limited extent), without the right to discuss, debate, present their views, and take positions on relevant topics of the everyday life of citizens. The heritage we carry from the previous system did not permit us to perceive the church as an institution with full right to influence people's perception of social behaviour. To this day, after twenty years of pluralism, Macedonia still shows no changes nor does it present the extent of the necessary secularity. On the other hand, the role of the church in our older history and its renaissance and educational activity is vast and recognized. So today, we face two relevant concepts.

Key words: religion, Church, secularization, politics.

Вовед

На почетокот, пред да поминам на анализата, би направила термилошко определување на двата основни термина кои ќе се употребуваат во овој труд, а тоа се: религијата и црквата.

Од мој социолошки аспект најприфатлива би била Диркемовата дефиниција за религијата, која се однесува на унифициран систем на верувања и практики од значење за сакралните, свети нешта, т.е. нешта кои се ставени на страна и забранети верувања и практики кои се обединуваат во единствена морална заедница наречена црква.

Црквата како верска заедница и религиозна група е доброволна заедница на физички лица кои со своето верско убедување и изворите на нивното учење ја остваруваат слободата на вероисповедта соединети по вера и по идентитет изразен со подеднакво извршување на богослужба, молитва, обреди и друго изразување на верата.

Религијата многу векови била преовладувачки начин на мислење за светот кај самиот човек. Сувереното владеење на религијата, како начин на мислење и на чувствување кај луѓето и влијанието на црквите врз општествените и врз политичките односи, почнуваат да слабеат од доцниот среден век.

Постепено почнува да се пробива световното гледиште на светот, како нужна поврзаност на реалните, оострани сили кои не оставаа место за оностраниите. Природата од почеток почнува да добива своја онтолошка, естетска и морална вредност, како што некогаш имала во грчкото сфаќање, па духовното преорентирање на почетокот на новиот век почнува да се врши под влијание на поновите откритија и обновите на античките сфаќања за светот и за животот (хуманизмот и ренесансата).

Повеќето западни општества доживуваат секуларизација од крајот на 19 век, а истиот, драматично е забрзан од 60 години на 20 век. Секуларизацијата е поочигледна на општествено, отколку на лично ниво. Важните општествени функции, што во западните општества некогаш ги извршувале црквите, постепено се намалувале зашто државата и световните организации ја презеле одговорноста за политиката, школството, социјалните грижи итн.

И во културна смисла, христијанството не е веќе доминантна сила, бидејќи е присилено да се натпреварува со алтернативните извори и системи на верување. Но, на личен план, религијата буди голема поврзаност. Иако религиозното однесување, како и одењето во црква ослабеле, религиозноста и идентификацијата со религијата и натаму се силни.

Освен што сведочи за слабењето на религијата, крајот на 20 век е одбележан, со подем на нови, поиманентни и поцелосни форми на духовност, кои повеќе се во врска со негувањето на единствен субјективен живот, отколку со повикувањето на нормите дадени од Бога. Во таа смисла, секуларизацијата (на традиционалната религија) и сакрализацијата (на новите форми на духовност) се одвиваат истовремено.

Просветителска и преродбеничка дејност на црквата во Република Македонија

Република Македонија е држава на чие тло, со генерации и генерации, опстојуваат и функционираат различни религии, култури и етникуми. Историскиот развој на државата и народите во овој регион познава периоди кога религиите биле различно прифатени од страна на општеството. Во одредени периоди религијата била посилно изразена и застапена во секојдневното функционирање на општеството. Постоеле низа промени на различни религии и различни верски учења. Денес, на тлото на Република Македонија, практикувањето на религијата меѓу населението се врши преку низа религиозни учења.

Во согласност со податоците изнесени при пописот во 2002 година, најголем процент од населението, односно 64,8% се православни, 33,3% се муслимани, 0,35% се католици, 0,03% се протестанти и 1,5% се припадници на други верски заедници и религиозни учења. Регистарот на Комисијата за односи со верските заедници и религиозни групи содржи 35 цркви, верски заедници и религиозни групи.

Во македонскиот контекст духовноста, религијата и верата отсекогаш претставувале вековна храна на македонскиот идентитет во сите случувања низ кои поминувал македонскиот народ. Освен центар на христијанство, црквата отсекогаш била центар на образованието на македонскиот народ, столб на човечката пристojност и на јавниот морал. Оттаму, исклучително место во македонската држава и во македонското општество зазема Македонската православна црква.

Црквата се разгледува како клучен историски чинител во развивањето и во зацврстувањето на македонскиот национален идентитет.

Преку Македонија, всушност започнува ширењето на христијанството во Европа. Последниот римски и прв византиски император Јустинијан, македонската црква ја издигнал на ниво на архиепископија со центар во Јустинијана Прима. Така, Македонија станала еден од духовните светилници на христијанството во Европа.

Со христијанството на овие простори се ширело и словото и писменоста, преку сесловенските светители и просветители Кирил и Методиј, кои ја разобличија тријазичната ерес и го одбранија правото на секој народ да го осознава словото Божјо на сопствениот мајчин јазик. Нивната мисионерска дејност во Македонија ја продолжија учениците св. Наум Охридски (коиим даваше утеха на болните, лечејќи ги во својот манастир), и св. Климент Охридски кои им даваше надеж на гладните и жедните за правда и вистина, преку образованието.

Лишени од сопствената македонска држава, македонскиот народ своите закрила за развој на образованието, културата и уметноста во овој период

најчесто ги наоѓал токму во пазувите на Македонската православна црква. Од првиот сесловенски универзитет во Охрид, 3500 студенти продолжија да го шират образованието и писменоста низ цела Европа. Македонските манастири и цркви на некој начин ги претставуваа упориштата на македонскиот дух и преродба. Од манастирите произлегоа првите македонски преродбеници Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ-Тетоец, Партенија Зографски и Теодосиј Синаитски.

Она што е создавано во македонските цркви и манастири е дел и од светската културна ризница. Фреските и иконите, иконостасите и архитектурата на црковните градби, старите ракописи и другите црковни предмети се културно наследство и историја.

Оттука, Македонската православна црква покрај пастирската и улога на жива црква има и задача да го чува и промовира културното и уметничкото и, воопшто, цивилизациското наследство кое се наоѓа во нејзините храмови.

Историската Охридската Архиепископија, од секогаш била во канонско единство со Цариградската Патријаршија. Како таква таа имала значајна улога во ширењето на словенскиот јазик и писменост. Сепак, Охридската Архиепископија, во духот на своето време (од Византија, па сè до отоманскиот 18 век кога била укината), имала исклучиво сехристијанска и екуменска улога, токму затоа бесмислено е да се поврзува со каков било национален проект, вклучително и македонскиот. МПЦ, за разлика од историската Охридска Архиепископија, е формирана како национална црква, во духот на сопственото време (впрочем, по 19 век секоја православна црква има национална улога).

Од друга страна, постојат ставови кои се однесуваат токму на приговарањето на „историската улога“ на Црквата, воопшто. Посебно нејзината функција во „одржувањето на духот“ за време на „турското ропство“. Припадноста кон една од религиите од светите книги, меѓу нив и православието, била предуслов за стекнување со тогашните политички права во империјата. Значи, Црквата во отоманскиот период претставувала институција на системот и била задолжена за многу работи, меѓу кои, на пример, било и собирањето данок. Една од главните причини за укинувањето на Орхидската Архиепископија во 1767, не било „исконското противење на сè што е македонско“, туку едноставно неефикасноста на поповите во собирањето на данокот. Црквите не го одржувале духот на населението, тие го одржувале отоманскиот систем и затоа нема логика тврдењето дека тие го гале духот на независност кај народот. Во 19 век, пак, со прифаќањето на националистичкиот принцип на Балканот и со национализирањето на улогата на Црквата, најмалку од која било црква имала некаква улога во т.н. „будење на македонската национална свест“. Така, во 19 век, единствената улога која црквите ја играле била продолжена рака на соодветните „дипломатии“ во Македонија, без никаков придонес во процесот на формирање на каков било македонски национален идентитет.

Ако може да се посочи одредена пресвртна точка во современата историја на Македонија во која МПЦ влетала во политичкиот дискурс, тоа сигурно е конфликтот во 2001. Освен перцепцијата за „организираност“ и

„долгот“ кон македонскиот етнос, дополнителни фактори кои придонесоа за политизирањето на улогата на МПЦ беа и нападите на манастирите од страна на Албанците. Особено сликовит пример за тоа беше опустошувањето на Лешочкиот манастир, кој во македонската етнонационална митологија има големо значење, особено во поглед на конфронтацијата со „Арнаутите“.

Факт е дека долгогодишната идеолошка политика во комунистичките земји ја ограничуваше Црквата како религиозна заедница, која треба единствено да ги задоволува религиозните потреби на народот. Оживувањето на Црквата како заедница се уште тешко функционира, што е резултат на долгогодишната изолација.

Денес, Црквата живее во светот, кој има многу поразличен менталитет. Структурата на денешниот свет е заснована на индивидуализмот, личните интереси, ривалство на силите, безразличност кон другите или нивно целосно отфрлање. Сведоци сме на тоа дека нашето општество го допушта репресивното однесување кон другите, како и антагонистичкиот начин на живот и однос, кои го издигнуваат на пиедестал стекнувањето на што е можно поголема власт. Црквата треба да го предложи образецот или моделот за општество, кое ќе биде изградено од личности, каде што слободата и неприкосновеноста на секој човек и живеењето со другиот ќе бидат поставени како основен критериум за промената на антагонистичкиот културен модел во оваа епоха. Користа од тој модел како критериум за градењето на социјалниот живот е улогата, што Црквата можеби, е најмалку што може да ја одигра.

Заклучок

Денес, Македонската православна црква дејствува во слободна и демократска држава каде што е загарантирана верската слобода. Таа, како и останатите верски заедници во државата, се генератор на духовното и етиката кај верниците. Во време на ерозија на моралните и духовните вредности, во свет исполнет со економска криза, конфликти, нестабилност, духовното е она што му е потребно на современиот човек. Верата е она што нè одржало низ вековите, но и она што сега му дава смисла на човечките животи. Црквата ги цени различностите, кои доведуваат до единство, а не до оттуѓување и разделување меѓу луѓето. Толерантноста, еднаквоста, избегнувањето на секаков начин на дискриминацијата, признавањето на вредноста и слободата на секој човек, отфрлањето на какви и да било идоли (религиозни, политички и социјални), учеството во радоста и во страдањата на другите – сето тоа претставува понатамошен критериум за правилното манифестирање на таа нова заедница.

Референци

- [1] Интернет извор Државен завод за статистика на Република Македонија, попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002, финални податоци, стр. 334, 335. <http://www.stat.gov.mk/publikacii/knigaX.pdf>, пристапено на ноември 2016 година.
- [2] Симеон А. Јанакос (2009), „Етнички конфликт – Религија, идентитет и политика“, Скопје: Просветно дело.
- [3] Geertz, Clifford, (1993) „Religion as a cultural system. In: The interpretation of cultures: selected essays“, Fontana Press: Geertz, Clifford.
- [4] www.kas.de/wf/doc/kas_18022-1442-2-30.pdf?151223154211.